

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

ALBERTO BARANDIARAN

LEHORTEA LITERATURAN

Lehortea dago, eta antzematen da. Liburuak haundunaldiekin parekatzea —liburua amaitzea bederatzi hilabete hain justu kostatzen zaiolako— gustuko duen idazle batek esan dit berriki argitaletxeak ari zaizkiola deika, lan-bazkariak eta izan dituela editoreekin, eta esan diotela jada txarra izanda ere kaleratuko diotela lan berria. Niri bezala, susmagarria iruditu zaio noski, ez da-eta mahainguruetan, elkarrizketetan edo liburudendetako apaltegietan musua maiz azaltzen duen horietakoa. Harrituta dago gainera gizona bat-bateko arrakasta honengatik, eta usain txarra hartu dio kontuari, badakielako losintxa franko entzuten dela azken aldiotan, gehiegi pentsatzeko interesa literarioa dela huts-hutsik. Ez, lehortea dago, badi-

relako liburu bakar bat bera ere argitaratu gabe hilabete luzeak daramatzaten etxeak.

Euskal kultura gaur liburu kaleratu berriari begiradtxoa emanda, nekez ulertzekoa da aro idor hau, hirurehun idazle inguru dituelako euskarak. Irudi luke horietarik asko produkzio bete-betean daudela, eta hurrengo urteetako uzta joria izango dela beraz. Joan Mari Torrealdaik zerrendan sartu dituen horietako asko ez nituzke nik, hala ere, idazletzat hartuko —liburu batek ez du idazle egiten— eta bai, ordea, euren idazletasuna publiko egin ez duten batzuk: argitaletxetara lana bidali eta oraindik erantzunik jaso ez dutenak, sarietara aurkeztu eta saririk izan ez dutenak, edo idatzitakoa oraindik kajoitik atera ez dutenak —zenbaitek urteak dituzte idazten—. Liburu mardularen egileak aipatu duen errelebo-arazoa horiekin konpondu liteke gainera. Hor egon daitezke hurrengo urteetako nobela interesgarriak, luma zorrotzak edo euskal literatura uniforme samar honi beste kolore bat erantsi diezaioketenak, baina literatura intimoki bizi duten hauei erraztu behar zaie irakurlearenaganako bidea. Plazaratzea zapuztu duena ez da, hala ere, kazetaritza bakarrik, esan den bezala. Mundu askotan daude sartuta balizko idazleak —irakaskuntzan, itzulpengintzan, langabezian...— eta beste arrazoiak daude euren sormena liburuetara iritsi ez izana azaldu dezaketenenak. Adibidez, argitaletxeek beti begiratzen dutela toki berera —lehorte-garaietan izan ezik, jakina—, adibidez literatur sarietara oraindik idazle kontsagratu asko aurkezten dela, adibidez erronka ez dela oso erakargarria kalean dauden lan batzuen maila ikusita...

Azken hogeitau urte hauetako produkzioa aztertu duen liburua eskuetan izan eta berehala argazkietara jo nuen, ikustearren argitaletxeekin nahikoa eskarmenturik duen idazlearena, eta uste bezala aurkitu nuen: aspaldiko argazki trazagaiztoko samarra. Ez ditu itxurak maite.□

REMBRANDT ZINEMAGILE?

Rembrandt, gaur egun, zinemagile izango zela irakurri diot norbaiti. Oso erakargarri izan daitezke konparazioak, hau da, ar-

gitzalak famatu zituen pintore holandarrak ze motatako zinema egingo lukeen asmatzen saiatzea. John Huston bururatu zait zertxobait pentsatuta, bien ahalegin handiena izan zelako pertsonaia guztien baitan sartzea, egoera zehatz batean gizakiak ze jarrera izango zuen antzematea. *Gaueko erronda* koadroaren egileak barruan zuen arte horri aterabide emateko literatura aukeratu izan balu Shakespeare zatekeen lasai asko, gizatasunaren barruan sakontzeko erakutsi zuen maisutasunarengatik. Pintura beltzetako Goya, adibidez, Bukowski bat izan zitekeen, eta Van Gogh, eguzkiloreen Van Gogh, pintzelada bakoitzean arte puska itzela uzten zuen Van Gogh, John Berger bat.

Ze literatura mota egin zezakeen Victor Erizek kamararen partez luma aukeratu izan balu? Ze, Zumetak, oihalari erreparatu beharrean paper txuriarekin adiskidetu izan balitz? Ez al zuten maila handiko poesia egingo Remigio Mendiburuk edo Sigfrido Kochekek? Inork ba ote dudarik Flores Kaperotxipi zendu berriak ipuin zoragarriak egingo zituela hartara jarri izan balitz? Ze produkzio goren gozatu ahalko genuke Saizarbitoriak horrenbesteko garrantzia ez balio emango bere lan soziologikoari? Izango ote lukete parekorik gure pentsalarien lanen artean Txillidaren saiakerek?

Arte mota ezberdinen arteko konparazioak sormenaren zirrikituak ulertzeko modu onenetakoa izan daitezke, oso gutxi erabiliak izan arren. Esate baterako, ze musika egingo zukeen Cezannek celloa jotzen ikasi izan balu?□

BI AMONA BESTERIK EZ

Historiaurrea eta gure artean dauden amonak kalkulatu zituen noizbait Atxagak. Karliten eta gure artean bi besterik ez dira izan eta ze ahaztuta dauzkagun! Karlismoaren Historiaren Adiskideak elkarteak Iruñean paratu duen erakusketan Nafarroako etxe askotan oraindik gorderik dauden oitzapen sorta ikusi ahal izan dira, denak arrotzak, beste mundutakoak bailiran. Oraindik bizirik daude, hala ere, familia askoren go-goan eta mundua ulertzeko eran —tradizioa, tradizioa, tradi-

zioa—. Gutxi dira gainera aitona karlista izan ez duten nafar-
rrak, gutxi diren bezala aitona nekazari izan ez dutenak.

Pio Barojari laket zitzaion gaia, eta beste nobela batzuetan protagonista izan ziren pertsonaien bidez ezezik, mundu hori deskribatzen ahalegindu zen 1935eko ekainean egunkari bantentzat egin zuen artikuluan. Bertan kontatzen zuen, garaiko begiekin, ehun urte lehenago Miguel Gomez jeneral karlistak Lauditik abiatuta penintsula osoan zehar egin zuen espedizioa, historia militarrean aurki daitekeen xelebreena. Gomezek sei hilabete eman zituen hiriak hartu eta uzten, jeneral liberalak despistatzen, garaipenak etengabe lortzen, eta Madrilen atean egon zen. Baina ez zuen hartu, eta Euskal Herrira itzuli zen eramane zituen baino soldadu gehiagorekin. Gerra-kontseilua egin zioten horregatik. Eduardo Gil Berak idatzi berri du espedizio honetaz *Sobre la marcha* liburua.

Iruñeko erakusketaren aurkezpenean kexu ziren oraindik elkartekoak Gomezek Madril hartu ez zuelako. Beste historia bat kontatuko genukeen gaur hala gertatu izan balitz, eta erakusketak, seguruenik, liberalen jantziekin egingo lirateke orain. Pablo Antoñanak ez zituen *Crónica de las guerras carlistas* gisako liburuak idatziko, eta Atxagak ere, akaso, Espartero ren amadaren ikuspuntua hartuko zukeen *Sara izeneko gizona* libururako.

Bi amona besterik ez.□

LITERATURA

HARKAITZ CANO

ATZOKO GOGOANGARRIAK, GAUR ERE GOGOANGARRI

«Euskal literatura, gainerako literaturak bezalaxe, ezin daiteke bere arnasetik soilik bizi», esan zuen Juan Mari Mendi-